

«ДРІБНІ ЗЛОЧИНИ» АБО ХТО І ЯК БУДЕ КАРАТИ УКРАЇНЦІВ ЗА ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ

Валерій Кірчев

Адвокат EQUITY

1 липня 2020 року набув чинності довгоочікуваний Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», яким були внесені суттєві зміни в Кримінальний кодекс України, Кримінальний процесуальний кодекс України та Кодекс України про адміністративні правопорушення.

Існування «кримінальних проступків» було передбачено положеннями Кримінального процесуального кодексу України ще задовго до набрання вищевказаних змін, однак загальна частина Кримінального кодексу України не містила визначення самого поняття «кримінальний проступок», що унеможливило застосування положень процесуального законодавства про спеціальне досудове розслідування таких проступків, а також положень щодо

спрощеного судового розгляду обвинувальних актів. Нарешті, норми Кримінального кодексу України узгоджуються з нормами Кримінального процесуального кодексу України, а інститут «кримінального проступку» розпочав свою дію на національному рівні.

Зміни в законодавстві, ефективність яких підтверджується міжнародним досвідом, неоднозначно були сприйняті як співробітниками правоохоронних органів так й іншими правниками, передусім адвокатами. Поряд із цим, переважна більшість юридичної спільноти позитивно сприйняла дану новелу, яка спрямована на розвантаження органів досудового розслідування та суду, що в перспективі мала б покращити якість досудового розслідування та судового розгляду інших більш тяжких кримінальних правопорушень (злочинів).

Що ж таке «кримінальний проступок» та які особливості досудового розслідування такого виду кримінального правопорушення? Чи є такі зміни позитивними чи навпаки лише ускладняють роботу правоохоронних органів?

Відповіді на ці питання можна отримати після аналізу змін законодавства

Кримінальні правопорушення поділяються на кримінальні проступки і злочини (ч. 1 ст. 12 КК України). Кримінальним проступком є передбачене цим КК України діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше

покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

Інші кримінальні правопорушення є злочинами та поділяються на: нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі. Порядок та основні засади досудового розслідування злочинів не змінилися.

На перший погляд суттєвих змін в класифікації кримінальних правопорушень не відбулось, адже, як здається, злочини невеликої тяжкості були перейменовані у «кримінальні проступки». Однак, це лише на перший погляд і зміни, які торкнулися законодавства, на наш погляд, є доволі кардинальними.

Загалом, «злочинами» перестали вважатися майже шістнадцять відсотків від усіх складів кримінальних правопорушень, в тому числі й найрозповсюджені: ч.1 ст. 185 КК України (крадіжка), ч. 1 ст. 190 КК України (шахрайство), ст. 296 КК України (хуліганство), ч. 1 ст. 125 КК України (заподіяння легких тілесних ушкоджень); ч. 1 ст. 309 КК України (зберігання невеликої кількості наркотиків без мети збуту) тощо.

В той же час, враховуючи суспільну небезпеку, а також рівень смертності на дорогах України, з 01.07.2020р. запроваджено кримінальну відповідальність за керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції.

Натомість 3 липня, офіційне видання «Голос України» опублікувало Закон України «Про внесення змін до деяких законо-

давчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» № 720-ІХ.

Законом №720 було передбачено низку змін до діючого законодавства, зокрема, виключено з Кримінального кодексу ст. 286-1 «Керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції» та повернуто колишню редакцію ст. 130 КпАП, яка передбачає адміністративну відповідальність за керування транспортними засобами у стані сп'яніння.

Однак, в нашому випадку, трапився незначний «trouble».

Як вказувалося вище, Закон №720 був оприлюднений в офіційному виданні «Голос України» 03.07.2020р., в той час як зміни в КК України, КПК України та КУпАП в частині започаткування інституту «кримінальних проступків» набрали чинності з 01.07.2020р.

Сам Закон №720 безпосередньо ніяких змін до КК України в частині декриміналізації кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 286-1 КК України, не вносив, а лише скасовував відповідний пункт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», який на цей час набрав чинності та був імплементований до національного законодавства.

Отже, наразі, кримінальна відповідальність за керування транспортними засобами в стані

алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції не скасована і громадянам, які вчинили кримінальний проступок, не слід розраховувати на можливість уникнути відповідальності завдяки існуванню вищевикладених протиріччя.

Слід також зауважити, що деякі не зовсім «дрібні злочини» потрапили під «удосконалення», внаслідок чого перетворилися на проступки зі спрощеним форматом розслідування й відсутністю судимості в осіб, які їх вчинили (погроза вбивством, експлуатація дітей, протидія законній господарській діяльності і примус до (не)виконання договорів, підробка та/або використання піддроблених документів, створення або утримання місць розпуски тощо).

Як наслідок, швидке розслідування вищевказаних кримінальних проступків «підвищеної складності» може вплинути на якість та ефективність їх розгляду, а також зменшить для підозрюваного можливість скористатися усіма способами захисту, які гарантовані Конституцією України.

Як саме і для чого як законодавець облеглив правоохоронним органом їх роботу, попри деякі погіршення прав на захист особи, яка вчинила кримінальний проступок, розберемося нижче.

Досудове розслідування кримінальних проступків буде здійснюватися у формі дізнання уповноваженими на те службовими особами правоохоронних органів – «дізнавачами».

Законодавець «попіклувався» про дієвість нових змін, а тому процедура дізнання передбачає більший перелік слідчих (розшукових) дій, які можуть вчинятися

до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, ніж під час досудового розслідування. До внесення даних до ЄРДР дізнавач зможе: направляти на медичні огляди, відбирати пояснення; отримувати висновки спеціалістів; вилучати знаряддя і засоби вчинення кримінального проступку, речі і документи, які є безпосереднім предметом кримінального проступку або які виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей тощо.

Суттєвим нововведенням є також те, що процесуальними джерелами доказів під час дізнання, крім загальних, також є пояснення осіб, результати медичного освідування, висновки спеціаліста, показання приладів та технічних засобів, які, поміж іншого, могли бути отриманні внаслідок проведення слідчих (розшукових) дій до внесення відомостей до ЄРДР.

Надаючи такі повноваження органу досудового розслідування, законодавець одночасно суттєво зменшив строк досудового розслідування кримінальних проступків, а саме передбачив, що з дня повідомлення особі про підозру досудове розслідування повинно бути закінчене: протягом 72 годин - у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку або затримання особи в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298 КПК України; протягом 20 діб - у разі повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального проступку у випадках, якщо підозрюваний не визнає вину або необхідності проведення додаткових слідчих (розшукових) дій, або вчинення кримінального проступку неповнолітнім; протягом 1 місяця - у разі повідомлення особі про

підозру у вчиненні кримінального проступку, якщо особою заявлено клопотання про проведення експертизи у випадку, передбаченому ч. 2 ст. 298 КПК України.

В той же час, строки розслідування з моменту внесення відомостей до ЄРДР до того як особі повідомлять про підозру – взагалі ніяк не обмежені.

Окремо слід виділити й те, що під час досудового розслідування кримінальних проступків не допускається застосування запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту, застави або тримання під вартою.

Суттєвих змін зазнав й порядок судового розгляду обвинувального акту щодо вчинення кримінального проступку.

Так, суд розглядає обвинувальний акт щодо вчинення кримінального проступку без проведення судового розгляду в судовому засіданні за відсутності учасників судового провадження, якщо обвинувачений не оспорує встановлені під час дізнання обставини і згоден з розглядом обвинувального акту.

В такому випадку, суд у п'ятиденний строк з дня отримання обвинувального акту щодо вчинення кримінального проступку, а в разі затримання особи у порядку, передбаченому ч. 4 ст. 298-2 цього Кодексу, невідкладно вивчає його та додані до нього матеріали і ухвалює вирок

В іншому разі, судовий розгляд має бути призначений у п'ятиденний строк після отримання слідчим суддею обвинувального акту. А у випадку затримання підозрюваного у вчиненні кримінального проступку суд призначає розгляд справи невідкладно.

Також слід підкреслити, що після притягнення до відповідаль-

ності за вчинення кримінального проступку особа не має судимості, що є беззаперечно позитивним моментом, оскільки не залишає на людині «тавро» злочинця за вчинення дрібних правопорушень.

Передбачений вище порядок, на перший погляд, надає можливість розвантажити слідчих, щоб вони займалися лише розслідуванням злочинів та не «відволікалися» на дрібні правопорушення. Окрім того, дізнавачу надаються повноваження, які дозволяють швидше і за простішим механізмом розслідувати і передавати в суд дрібні кримінальні правопорушення.

Також, усувається більша частина слідчих та процесуальних дій у випадку, коли особа, яка була затримана під час скоєння кримінального проступку, визнає свою вину та не заперечує проти розгляду справи у спрощеному провадженні. Завдяки такій оперативності потерпіла сторона відчуватиме більший захист зі сторони держави, що буде укріплювати довіру громадян до правоохоронної та судової системи в країні.

Окрім того, істотно посилюється покарання за більш ніж 100 статтями. До прикладу, за здійснення дрібної крадіжки, відповідальність за яку передбачена ч.1 ст.185 КК України, особа може отримати штраф у розмірі від 17 тис. до 51 тис. грн., хоча нещодавно такий розмір складав 850 грн.

Такі заходи були, напевно, направлені на зменшення кількості кримінальних проступків шляхом їх попередження завдяки «побожуванням» особи зазнати значних матеріальних втрат.

Однак, насправді, посилення відповідальності в частині збільшення штрафів не завжди є інструментом для досягнення цілі

щодо зменшення кількості кримінальних правопорушень. Так наприклад, призначення покарання у вигляді штрафу у розмірі 17 тис. грн. особі, яка вчинила кримінальне правопорушення, передбачене ч.1 ст. 185 КК України, в більшості випадків призведе до заміни покарання, оскільки, як показує практика, особи, які вчинювали дрібні крадіжки до набрання чинності змінами, не завжди мали можливість сплатити навіть штраф у розмірі 850 грн.

Окремим є питання можливості зловживання новими дізнавачами наданими їм правами. Наприклад, наразі існує можливість отримання дізнавачем у ході дізнання так званих «пояснень» ще до внесення відомостей в Єдиний реєстр досудових розслідувань без присутності адвоката.

Також не зрозумілим є застереження щодо процесуальних джерел доказів (пояснення осіб, результати медичного освідчування, висновки спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису), а саме зазначено, що процесуальні джерела доказів не можуть бути використані у кримінальному провадженні щодо злочину, окрім як на підставі ухвали слідчого судді, яка постановляється за клопотанням прокурора.

На практиці такий механізм отримання доказів може слугувати інструментом для зловживань зі сторони слідчого (дізнавача), завдяки якому останній до внесення відомостей про кримінальний проступок до ЄРДР буде отримувати необхідні йому докази, а вже потім через санкцію слідчого судді буде використовувати ці дока-

зи у кримінальному провадженні щодо злочину. Крім того, зміст та порядок розгляду клопотання прокурора про надання дозволу на використання доказів у кримінальному провадженні щодо злочину взагалі не передбачені нормами КПК України.

Таким чином, можна припустити, що більшість злочинів спочатку буде розслідуватись як кримінальний проступок, з метою отримання доказів стороною обвинувачення за спрощеним

провадженням без участі захисника та можливістю затримати особу.

Якість та ефективність запроваджених змін буде повністю залежати від професійності та порядності нових «дізнавачів», а тому в реаліях сьогодення не варто сподіватися на швидке покращення існуючого становища, яке пов'язане із доволі затягнутими строками досудового розслідування злочинів та судового розгляду обвинувальних актів.

Підсумовуючи викладене, на наш погляд, наявність окреслених вище недоліків на практиці призведе до плутанини – можливо, навіть до порушення прав і свобод громадян. Безсумнівно, що через деякий час після застосування ухвалених норм виникне необхідність для внесення змін з метою приведення інституту «кримінальних проступків» в Україні у відповідність до міжнародних стандартів та Конституції. А поки «маємо те, що маємо»... ■

ОДЕСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ ААУ ПРОВЕЛО ОНЛАЙН-КОНФЕРЕНЦІЮ

ВІДБУЛАСЬ ОНЛАЙН-КОНФЕРЕНЦІЯ ОДЕСЬКОГО ВІДДІЛЕННЯ ААУ «ВЗАЄМВІДНОСИНИ АДВОКАТА З КЛІЄНТОМ: АСПЕКТИ ЕТИКИ ТА ПРАКТИКИ», ЗА ПІДТРИМКОЮ LAW & BUSINESS STUDIO.

Ми маємо наміри забезпечувати взаємну всебічну підтримку для розвитку співробітництва та будемо будувати свої відносини на засадах рівності, чесного партнерства, максимального сприяння, відкритості та прозорості у своїй діяльності.

Сподіваємося на подальшу плідну співпрацю! ■

АСОЦІАЦІЯ
АДВОКАТІВ
УКРАЇНИ

10 червня 2020 року між Асоціацією адвокатів України, в особі **Президента ААУ Зої Ярош**, та Коринаційним центром з надання правової допомоги, в особі **в.о. директора Олександра Баранова**, було підписано Меморандум про співпрацю.

Метою підписання Меморандуму стала консолідація зусиль сторін, спрямованих на підвищення рівня правової допомоги, яка надається адвокатами.

